

ACC. N:R M. 14185:1-10.

Landskap: *Småland* Upptecknare: *B. O. Bondesson, Lesjöfors*
Härad: *L. Möre* Berättare: " " "
Socken: *Gullabo* Berättarens yrke: *falkskollänare*
Uppteckningsår: *1956* Född år *1884* i *Gullabo*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Religiösa inslag i heminredningen. s. 1-10. LMF 106.

ACC. N:R M. 14185:1.

RELIGIÖSA INSLAG I HEMINREDNINGEN.

Mot slutet av förra århundradet började man att i stället för tavlor i oljetryck e.d. pryda väggarna med tänkespråk eller sentenser broderade på tyg eller på stramalj.

Somliga kvinnor var synnerligen skickliga i handarbeten av skilda slag och de brukade förfärdiga dessa alster både för egen del och för andra. Dylika arbeten förekom både i bättre och sämre hem, om familjen var hög- eller frikyrklig. Det var vanligt att man förärade husbonden eller modern ett sådant minne på någon högtidsdag eller vid jul såsom julklapp e.d.

Motiven fick man på så sätt att man själv komponerade det man vill ~~och~~ och den som inte själv hade möjlighet därtill kunde då köpa materialet med kalkerade linjer att fylla i för att få det önskade motivet.

Det var girdanger, blad och blommor man broderade som kant och ram omkring en broderad bild av ett lamm eller kors och med ett bibelord om kristliga gärningar och fromt leverne. Dessa arbeten placerades på någon framträdande plats, där man lätt kunde få syn på dem, och där de tydligt bröt av mot de omgivande föremålen.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Luf 106
1.

ACC. N:R M. 14185:2.

många ant

I dessa lanthem var det inte vanligt med några målningar som prydnad på väggarna. De tavlor som förekom var vanligen oljetryck med religiösa motiv såsom kristusbilder och apostlarhas vittnesbörd i korta bibelö^r samt träsnitt och tryckalster med bilder och bibelspråk om yttersta domen m.m. De kom vanligen till orten av gringvandrande tavelförsäljare och många hade man tillhandlat sig på Gullaboås och andra marknader.

För barnen fanns små kort i skilda storlekar med bilder av Kristus och tänkespråk av religiöst innehåll. Dessutom hade man vid gratulationer s.k. blomsterkort och en egehhändigt skriven lyckönskan på födelse- eller namnsdagen.

Nu för tiden förekommer väl knappast detta sätt att lyckönska och gratulera. Det här ovan relaterade går tillbaka till ett par decennier före sekelskiftet, då ännu ingen telefon eller telegraf fanns i bygden.

Men vid den nämnda tidpunkten började fotografier bli kända i trakten och i vissa hem fanns ett antal av familjen och den närmaste släkten fotograferad och korten uppsatta i ett album. Från den tiden finnes även foton av de präster som under senare delen av förra århundradet tjänstgjorde i såväl annexförsamlingen Gullabo, då kallat Torsås kapellförsamling, som i Torsås.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2.

ACC. N:R M. 14185:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Dylika motiv och texter var allmänna och fanns snart sagt i varje hem i såväl bondens som arbetarens. Det förekommer nog ännu, att man både tillverkar och sätter upp sådana broderade arbeten, fast det numera är mest ordspråk e.d. som får utgöra motivet.

Dessa arbeten som började rätt allmänt här i trakten under senare hälften av 1800-talet hade som föregångare dels kistbreven, som placerades på kistlockets undersida, och dels sådana som sattes upp på väggen i rummet, vardagsrummet, där man mest vistades under ledigheten. På flera ställen hade man tavlor helt av trä med utskurna bilder och texter. De var till formatet rätt små med glöddritad text och pietetsfullt gjorda. I trakten har alltid funnits duktiga personer, som varit skickliga träarbetare. Männen ha arbetat med kniv och järn av olika slag och kvinnorna ha glöddritat. Motiven såväl som texten kunde vara av såväl religiös som profan natur och anpassas efter den persons smak som skulle ha den eller ^{den} beställ- den.

Vem som önskade kunde således beställa eller köpa den tavla man varit tilltalad av eller som passade till presnt åt den man tänkte ge den. Ät äldre person gav man gärna en med allvarligt innehåll och ät en yngre en av gladare art.

3

3

ACC. N:R M. 14185:4.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Så fanns det ett vanligt, foto av en kyrkoherde Rundbäck och ett av kyrkoherden Kjellberg. Han var prästi i Torsås och Gullabo under 1850 och 1860-talet. Dessutom hade man foto av Sellström, som var född i Torsås församling 1836 och komminister i Gullabo i slutet av 1870 Och början på 1880-talet. Vid den tiden började fotografering bli känd och många, som hade råd och tillfälle, skaffade sig ett antal foton, som förärades släkt och vänner och byttes mot andras.

Utom fotografier kunde man få fatt i tidningsbilder av mera eller mindre bemärkta personer, men det var ju endast i de hem som höll sig med tidningar, och det var ju ett fåtal. Där kunde man finna ortens riksdagsman och en del andra mer eller mindre kända personer. Mot slutet av seklet började den frie-
giösa rörelsen vinna insteg i trakten särskilt i byarna Häst-
mahult, Stensmåla, Skruvemåla och Kroksmåla och därmed besöktes
orten av en del predikanter från Blekinge. De vistades längre
eller kortare perioder i byarna och predikade och höll bönmö-
ten under kvällarna. De brukade då förära somliga av sina an-
hängare ett foto, som antingen sattes i en ram på väggen eller
i ett album. Att man hade s.k. bibelkorgar är inte känt och tro-
ligtvis förkom det inte heller. Kringvandrande judar var väl
försedda med varjehande dylika ting, som för en billig penning

4.

ACC. N:R M. 14185:5.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

kunde köpas och användas som prydnad samtidigt som den egentliga uppgiften att avare andligt uppbyggande till innehåll och karaktär.

Att det fanns krusifix i många hem kan konstateras. Det kunde då vara en skänk eller gåva och hade för övrigt inget inflytande på familjens stats- eller frikyrkliga inställning. Det var vanligen placerat på en plats där det var synligt och ansågs ~~as~~ som en prydnad, fast av mera allvarlig karaktär än övriga föremål. Det var då vanligen i de mera välbärgade hemmen, man kunde få se dessa ting.

Kristusbilder i gips liksom andra gipsföremål fanns här och var i hemmen bland förmögna och ordentliga familjer. Det fanns i såväl i frikyrkliga som andra familjer och hade endast en uppgift som prydnad. Att kristusbilden kom till användning vid dödsfall eller begravning kan ju vara möjligt, fast det inte är känt från senare tid.

En familjebibel fanns i många hem, men då endast i de mera burgna. Den fattigare befolkningen hade inte råd med några dyrbarheter. Vad man där kunde finna var möjligtvis en bibel av enklare utseende och någon postilla såsom Luthers, Norborgs eller Arns. Dessutom fanns en psalmbok eller flera. Längre mot slutet av 1800-talet blev böcker av skilda slag allmänna

5.

5

ACC. N:R M. 14185:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

vanligare i hemmen och tidningar började läsas av flertalet. Det var huvudsakligen den mer och mer tilltagande upplysningen bland folket, som nu började visa resultat. Det var dock blott de yngre bland folket. Många av den äldre generationen kunde knapphändigt skriva sitt namn och läsningen gick knaggligt.

Det fanns mot slutet av 1800-talet en och annan som inte kunde ~~kunna~~ läsa innantill i bok. En bland dessa var Gustav Svensson kallad Backa-Jyssen i Petamåla. Han var född någon gång i seklets första decennier, och då han gifte sig med Kerstin kallad Broka-Kittan fick hon lära honom någon ramsa, för att han skulle bli godkänd och få ingå äktenskap. Prästerskapet fordrade att den som ville ingå äktenskap skulle kunna visa sin färdighet i innanläsning av några Guds bud e. d.

Om läskunskapen bland många av den fattigare befolkningen var minimal, så var skrivkonsten det i ännu högre grad. Det var många bönder som behövde skriva under handlingar såsom lån och reverser m. m. och det skedde vanligen på så vis, att en annan skrev låntagarens namn under det att denne höll sin hand på papperet, vilket därmed fick samma betydelse som om personen i fråga själv skrivit sitt namn. Under namnet skrev man sedan M. h. p. p. vilket betydde med hand på papperet, vilket därmed antogs av banker eller andra långivare.

6.

6

ACC. N:R M. 14185:7.

Något altare i hemmet förekom inte under den tid som här omtalas eller under förra århundradets senare hälft. Att ett sådant fanns i mineatyr i prästgården tror jag omnämnt. Det kom då till användning, om vigsel eller annan kyrklig förrättning skedde i prästgården. Dessutom fanns där en särskild klädd pall vid vigsel, då den skedde i prästens ämbetsrum. Om vigseln skedde i hemmet ordnades en särskild pall i gården. Därvid använde man en låg stol eller pall, som fick tjänstgöra som brudpall för tillfället. Likaså om kyrkotagningen skedde i hemmet, vilket inträffade iband.

Då dop förrättades i hemmet kunde en vanlig skål få tjänstgöra som dopfunt och för övrigt ordnade man med blommor och ljus efter bästa förmåga och vad huset förmådde. Någon särskild sorts blommor var det inte tal om. Man tog vad som för tillfället fanns av såväl odlade som vilda blommor. Var det ett burget hem som föranstaltade barndopet, gjordes stora anstalter både i det ena som andra hänseendet. Ett sådant barndop varade i flera dagar liksom andra tillställning i samband med bröllop eller begravning. Man slaktade och anställde särskild kokerska som svarade för att förplägnad fanns i många slags anrättningar och dessutom hade de inbjudna släktingarna och vännerna med sig förning av skilda slag av kött- gryn- och mjölrätter.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7.

7

ACC. N:R M. 14185:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Vid dödsfall hade man vid denna tid inga särskilda ljus tända. Det har tillkommit under senare år. Om man hade den avlidnes fotografi med ljus kring för att minna om hans dödsdag kan ha förekommit i vissa familjer mot seklets slut och därefter. Det kunde t. o. m. hända, att man hade den dödes foto på gravkorset. Men det var dock endast i ett fåtal fall. Folk hade en viss avsmak för sådana minnen och det är inte känt, att detta sätt att hedra den döde vann anslutning. Det var på Torsås kyrkogård man kunde få se dylik gravprydnad.

Någon särskild bönevrå i hemmen hade man inte, men däremot hände, då baptismen vunnit insteg i orten, att hela familjen föll på knä vid stolar och soffor och förrättade sin morgonbön. Men det var endast inom frikyrkliga familjer det förekom.

Blommor hade nästan alla familjer, men det hade ingen religiös anstrykning, varken levande eller torkade blommor. Kringvandrarne hade pressade blommor fastsatta på en liten karton e. d. och bjöd ut i bygden med förklaring på att de var plockade i Gessene örtagård. Det köptes av många personer och gömdes som ett slags kuriositet. Någon särskild religiös betydelse fäste man inte vid dem. Det är möjligt att någon enstaka familj hade sin särskilda uppfattning om dem såsom mer eller mindre heliga, men det lät de aldrig vidgå.

8.

8

ACC. N:R M. 14185:9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9.

Att ordna s.k. julkrubba i hemmet är en senare tids uppfinning. Det har i vissa familjer kommit i bruk sen något decennium men har på långt när inte blivit allmänt. Likaså är förhållandet med adventsljusen. Det är ett nytt inslag i det kristliga helgfirandet.

Ett annat tecken som förebådar julens ankomst är julstjärnan. För den äldre generationen var detta obekant. Det är de senare årtionden som vunnit insteg i många familjer, fast det inte är något som helst tecken på kyrkligt eller religiöst intresse. Det är mera en modesak som slagit igenom kanske mest för att roa och intressera barnen. I varje fönster lyser julstjärnan som tändes i adventet och får lysa i fönstren till dess julen är över, d.v.s. till den 13 januari, då julfirandet enligt gamla traditioner är över.

Många av de äldre bruken och sedvenjorna vid jultiden har försvunnit, när de nyare blivit mera allmänna. Så var det sed att vid större helger hacka grannris och strö inne i rummen. Det gav en frisk doft av kåda och terpentin, som på ett fördelaktigt sätt harmonierade med brasan från den öppna härden. Varifrån de nyare sederna med adventsljus och julstjärna har kommit är väl inte så gott att säga, men man kan väl anta att de liksom julgranen är importvaror från sydligare län.

9

ACC. NR M. 14185:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

hos ortens handlare
Julkrubban med en del tillbehör har man vanligen köpt/~~dar~~ den
finns. Sen har man tillagt ytterligare dekorationer av mossa,
lummer och renlav, allt plockat i skogen därhemma ordnat på ett
trevligt sätt. Det har fått ersätta äldre tiders "julakakor"
som utgjordes av bakade kakor som föreställde gubbar, gummor,
hästar med ryttare, hjortar och flickan i kransen m. fl. Dessa
slags julakakor var barnens stora förtjusning och framställdes
i Fagereke hos handl. P. Petersson och på flera andra platser.
Men det var särskilt hos nämnde handlare man kunde få köpa de
ovannämnda alstren.

Ljusen som pryder granen har ersatts av elektriska ljus i en
slinga med kontakt i väggen och julblosset, som förr lyste den
som i den tidiga ottan gick till kyrkan har numera ingen upp-
gift att fylla, då man rullar bilande till kyrkan. Kyrkstallarna
där ett stort antal hästar frustade medan man besökte gudstjäns-
ten, står nu öde, där de inte blivit nerrivna eller bortflyttade.
När och var en sed uppstått kan väl många gånger vara svårt att
konstatera. De ha så småningom vandrat in i orten antagligen
från Söderåkra och Torsås.
Dessutom ha en del nymodigheter kommit från Blekinge och då
närmast från Karlskrona, med vilken stad man hade livliga för-
bindelser.

10.

9